

KUKUĻDOŠANAS KRIMINĀLTIESISKAIS UN KRIMINOĻĪSKAIS RAKSTUROJUMS

CRIMINAL AND CRIMINAL NATURE OF BRIBERY

Valda Gibala-Lesiņa

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, gibala@inbox.lv, Rēzekne, Latvija

Zinātniskais vadītājs: **Modris Marcinkevičs** Mg.iur. viesdocents

Abstract. *Bribery is one form of corruption. It is a socio-political problem that has a devastating effect on public administration and on the development of society. The aim of the work is to provide a concept of bribery, criminal and criminal characterization. To look at the problems and specificities of the bribery qualification by studying the current trends of the case-law.*

Research methods have been used in the work - analysis and comparison of Latvian and foreign literature. Analysis of investigations and case-law. By making their generalisations and conclusions.

Keywords: *bribe, bribe-taker, corruption, public official.*

Ievads

Kukuļdošana ir viens no korupcijas veidiem, kas postoši ietekmē valsts pārvaldi un sabiedrības attīstību. Tā ir negatīva sociāla parādība, būtībā, korupcijas pamats, kuras pirmsākumi meklējami gadsimtiem tālā pagātnē. Kukuļdošanas tēma ir aktuāla visām pasaules valstīm.

Darba tēmas “Kukuļdošanas krimināltiesiskais un kriminoloģiskais raksturojums” izvēle pamatota ar kukuļdošanas aktualitāti un izplatību, tai skaitā, latentu kukuļdošanas gadījumu izplatību Latvijas Republikas teritorijā.

Darba mērķis ir sniegt kukuļdošanas jēdzienu, krimināltiesisko un kriminoloģisko raksturojumu.

Darba uzdevums ir izpētīt kukuļdošanu veicinošos faktorus, kukuļdošanas kvalifikācijas problēmas un īpatnības, analizējot tiesu praksi, aktuālās tendences.

Pētījuma bāze ir normatīvo aktu, tiesu nolēmumu, atziņu un viedokļu analīze. Darbā izmantotas pētnieciskās metodes - Latvijas un ārzemju literatūras analīze un salīdzināšana; izmeklēšanas un tiesu prakses analīze; indukcijas un dedukcijas metodes. Pētījuma rezultātā izteikti secinājumi un priekšlikumi.

Kukuļdošana- korupcijas sakne

Kukuļdošana grauj iedzīvotāju uzticību valsts varai. Zūd sociālais taisnīgums, palielinās tiesiskais nihilisms. Lielai daļai sabiedrības rodas bezspēcības sajūta, jo nozīmīgu dzīves jomu daļu regulē nauda un vara. Šī problēma ir aktuāla gan medicīnā, gan tiesu sistēmā, gan policijā, gan politikā. Kukuļdošana bieži saistās ar citiem smagiem un sevišķi smagiem noziedzīgiem nodarījumiem, tādiem kā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija, kontrabanda. Tiesībaizsādzības iestāžu korumpētība veicina organizētas noziedzības nostiprināšanos. Kukuļa došana un kukuļa ņemšana rada apdraudējumu publiskās varas taisnīgai darbībai.

Sabiedrisko bīstamību kukuļdošana rada ar to, ka deformē pastāvošo tiesisko kārtību, proti, rada sajūtu, ka likumu var apiet, lai saņemtu priekšrocības, labumus vai lai izvairītos no atbildības. Kukuļņēmēji, radot kukuļdevējiem šo iespēju, apmaiņā pret kukuli, veicina citu sabiedrības locekļu tiesību un likumisko interešu šķelšanos. Līdz ar to tiek grautas konstitucionālās tiesības un brīvības. Kukuļdevēji uzpērkot valsts amatpersonu, sevi nostāda augstāk par likumu - apmaiņā pret kukuli panāk sev labvēlīgu iznākumu situācijā, kad cita persona zaudē savas likumiskās tiesības, īstenot savas intereses.

Tiesu prakse liecina par virkni gadījumu, kad strauji augošā kukuļdošanas, kukuļņemšanas prakse rada noteiktas, izstrādātas sistēmas aprises, virzoties no zemākas

amatpersonas līdz augstākai. Lai arī ir oficiālā valsts statistika, kas atklāj kukuļdošanas gadījumus, tomēr pastāv latentā korupcija, kuras faktiskos apmērus nav iespējams noteikt.

Kad valstī notiek reformas, pārmaiņas, palielinās arī korupcijas risks. Politiska nestabilitāte, ekonomiskā krīze ir vieni no faktoriem, kas veicina korupcijas attīstību. Ja valsts nespēj nodrošināt iedzīvotājiem cilvēka cienīgu dzīves līmeni, ja nespēj valsts amatpersonām maksāt adekvātu, viņu ieguldītajam darbam un nepieciešamajām kompetencēm atalgojumu, tad tādā veidā stimulē kukuļdošanu un kukuļņemšanu. Šāds sabiedrības modelis asociējas ar sava labuma meklēšanu koruptīvā ceļā.

Likuma robi, pretrunīgi normatīvie akti, iedzīvotāju nepietiekamas juridiskās zināšanas, rada labvēlīgu augsni amatpersonām rīkoties prettiesiski, tostarp, pieņemt kukuļus.

Ar kukuļdošanu Krimināllikuma (turpmāk KL) 323. panta izpratnē saprot materiālu vērtību, mantiska vai citāda rakstura labumu nodošanu vai piedāvāšanu personiski vai ar starpnieku valsts amatpersonai, lai tā, izmantojot savu dienesta stāvokli, izdarītu vai neizdarītu kādu darbību kukuļdevēja, kukuļa piedāvātāja vai citas personas interesēs, neatkarīgi no tā, vai nodotais vai piedāvātais kukulis domāts šai amatpersonai vai jebkurai citai personai (*Krimināllikums, 1998., 323.p.*).

Objekts - pārvaldes institūciju normāla darbība.

Kukuļa priekšmets:

- materiāla vērtība;
- mantisks labums;
- citāda rakstura labums (*Mežulis, 2003., 50.lpp.*).

Saimnieciskā sfērā par kukuļdošanas priekšmetu var būt preču pārdošana par pazeminātām cenām kukuļņēmēja interesēs, preču uzpirkšana par paaugstinātām cenām uz valsts rēķina, nodokļa nelikumīga samazināšana u.c.

Vienkāršojot šo formulējumu var secināt, ka ar kukuļdošanas jeb kukuļa priekšmetu saprot jebkurus labumus, kas tiek doti vai piedāvāti par amatpersonas amata darbību vai bezdarbību labuma devēja, piedāvātāja vai citas personas interesēs un atbilstoši tiek arī pieņemti.

Kukuļa priekšmets izraisa izmaiņas amatpersonas mantiskajā sfērā. Atkarībā no apstākļiem viens un tas pats mantiskais labums var tikt uzskatīts vai nu par dāvanu, vai par kukuli. Dāvanu pieņemšanas ierobežojumi valsts amatpersonām ir noteikti likumā „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” (*Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā, 2002.*). Minētais likums konkretizē, kas ir dāvana, un nosaka, kādos gadījumos ir atļauta vai aizliegta tās pieņemšana. Kā dāvanu atšķirt no kukuļa? Dāvanas pieņemšana atšķirībā no kukuļņemšanas parasti nerada krimināltiesiskas sekas, izņemot gadījumu, kad, pieņemot dāvanu, ir rupji un apzināti pārkāpti valsts amatpersonai noteiktie ierobežojumi. Kukulis atšķirībā no dāvanas ir darbības kukuļošana sastāvdaļa. Viena no kukuļdošanas noteicošajām pazīmēm ir tā, ka nepelnīts labums vai tā piedāvājums tiek piesolīts vai dots, lai valsts amatpersona, izmantojot dienesta stāvokli, veiktu vai neveiktu konkrētu darbību devēja vai piedāvātāja interesēs. Citiem vārdiem, kukuļdevējam ir savtīga interese ar piedāvātā labuma palīdzību konkrētā veidā ietekmēt darbinieka rīcību. Kukuļdošanā svarīgs apstāklis ir arī tas, ka amatpersona apzināti pieņem neatļauto labumu kādas darbības veikšanai vai neveikšanai.

Jāatzīmē, ka Krimināllikums un citi normatīvie akti nenosaka kukuļa vērtības minimālo robežu, tomēr šāds jautājums rodas, iztīrējot kukuļa priekšmeta īpašības. Piemēram, Austrālijā maksimālā labuma vērtība, ko drīkst pieņemt, ir 25-50 Austrālijas dolāri. Valsts amatpersonām var būt atļauts pieņemt dāvanā lētas kancelejas preces, šokolādes konfektes, ziedus, lēta vīna pudeli. Lietas, kuras nedrīkst pieņemt, ir piemēram, biļetes uz sporta vai izklaides pasākumiem, mākslas darbus, juvelierizstrādājumus, tūrisma brauciena ceļazīmes (*Mežulis, 2003., 230.lpp.*).

KL 323.pantā ir dota norāde, ka nodotais vai piedāvātais labums ir prettiesisks. Kukuļdevējam jāapzinās, ka valsts amatpersonai nav tiesību saņemt šādu labumu. Gadījumā, ja persona kļūdījusies attiecībā uz nodarījuma apstākļiem un uzskatījusi, ka izdara legālu maksājumu valsts amatpersonai par tās veicamajiem pienākumiem, tad nevar iestāties kriminālatbildība par kukuļdošanu. Šādi gadījumi visbiežāk ir kukuļdošanas lietās saistībā ar pārkāpumiem ceļu satiksmē. Veicot kukuļdošanas kriminālprocesu virzības analīzi savā prakses vietā vienā no rajona prokuratūrām, autore secināja, ka no desmit kukuļdošanas lietām ceļu satiksmē līdz tiesai nonāk tikai divas (*Vidzemes tiesas apgabala prokuratūra, 2018.*). Iemesls tam ir nepietiekams pierādījumu kopums. Saistībā ar kukuļdošanu jānoskaidro vai labums ir nodots vai piedāvāts par kādas darbības izdarīšanu vai neizdarīšanu. Respektīvi, lai nodarījumu varētu atzīt par sodāmu, ir jāpierāda labuma došanas vai piedāvāšanas mērķis. Piemēram, ceļu satiksmē mērķis ir labuma piesolīšana vai došana par to, lai policijas darbinieks nesastādītu administratīvā pārkāpuma protokolu. Tātad, kā jau tika minēts, ja nav sākotnēji nofiksēti neapgāžami pierādījumi par kukuļdošanas vai kukuļa piedāvāšanas faktu, tad vēlāk pirmstiesas izmeklēšanas laikā, ja aizdomās turētais neatzīst savu vainu un pamato savas darbības ar to, ka domājis, ka par pārkāpumu var norēķināties uz ceļa, tad šī krimināllieta praktiski ir nolemta izbeigšanai. Tiesa, citās rajonu prokuratūrās viedokļi dalās (*Valsts policijas Zemgales reģiona pārvalde, 2018.*).

Noziedzīga nodarījuma nolūks ir pierādāmais faktors katrā kukuļdošanas gadījumā, kas noskaidrojams, izanalizējot kukuļdošanas faktiskos apstākļus. Nolūks jeb mērķis ir nodoma intelektuālās puses pazīme un tas veidojas personas psihiskajā darbībā līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanai. Latvijas krimināltiesības satur atziņu, ka nolūks vienmēr liecina par tiešu nodomu izdarītājā noziedzīgā nodarījumā, jo tas virza personas gribu uz prettiesiskas darbības izdarīšanu vai tiesiskas darbības neizdarīšanu (*Krastiņš, 2017., 52.lpp.*).

Krimināllikuma XXIV nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā” ietverti nodarījumi, kas apdraud publiskās varas darbības sabiedrības labā interesi, tie tāpat var būt saistīti ar būtiska kaitējuma radīšanu valsts varai, pārvaldības kārtībai, ar likumu aizsargātām personas tiesībām un interesēm (*Krimināllikums, 1998., XXIV.nod.*).

Šo noziedzīgo nodarījumu specifika izpaužas tajā apstākļi, ka lielākoties to izdarītājs jeb noziedzīgā nodarījuma subjekts ir valsts amatpersona, kas ir vai nu pamatsastāva, vai arī kvalificēta sastāva pazīme. Valsts amatpersonas legāla definīcija ir dota KL 316.panta pirmajā daļā, kurā noteikts, ka par valsts amatpersonām uzskatāmi valsts varas pārstāvji, kā arī ikviena persona, kura pastāvīgi vai uz laiku pilda valsts vai pašvaldības dienesta funkcijas un kurai ir tiesības pieņemt lēmumus, kas saistoši citām personām, vai kurai ir tiesības veikt uzraudzības, kontroles, izziņas vai sodīšanas funkcijas vai rīkoties ar valsts vai pašvaldības mantu vai finanšu līdzekļiem (*Krimināllikums, 1998., 316.p.*). Ar 2002.gada 25.aprīļa likumu (*Par Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvenciju, 2000.*), pildot Eiropas Padomes 1999.gada 27.janvāra Krimināltiesību pretkorupcijas konvenciju, kura Latvijā ir spēkā no 2002.gada 1.jūlija, KL 316.pants papildināts ar trešo daļu, nosakot, ka par valsts amatpersonām uzskatāmas arī ārvalstu publiskās amatpersonas, ārvalstu publisko asambleju locekļi, starptautisko organizāciju amatpersonas, starptautisko parlamentāro asambleju locekļi, kā arī starptautisko tiesu tiesneši un amatpersonas. Bez KL 316.panta vēl skaidrojums valsts amatpersonas jēdzienam sniegts arī 2002.gada 25.aprīļa likumā “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” un 2002.gada 6.jūnija “Valsts pārvaldes iekārtas likumā” (*Valsts pārvaldes iekārtas likums, 2002.*).

Amatpersonām veicot dienesta pienākumus un pieņemot lēmumus savas kompetences ietvaros ir jāvadās pēc vispārējiem tiesību principiem, likumdošanas un sabiedrībā pieņemtiem standartiem, morāles normām.

Kukuļdošanas gadījumus veicina likuma robi, normatīvo aktu nepilnības, iespēja tos interpretēt vēlamā virzienā, kontroles un uzraudzības funkciju vāja īstenošana. Sabiedriskā

bīstamība kukuļdošanā izpaužas tajā, ka šie noziegumi grauj konstitucionālās tiesības un iedzīvotāju intereses. Deformē demokrātiskās nostādnes, likumpaklausību, diskreditē valsts varas darbību, izkropļo vienlīdzības un taisnīguma principus, traucē labas pārvaldības praksei.

Secinājumi un priekšlikumi

Pētījuma rezultātā autore ir nonākusi pie sekojošiem secinājumiem un priekšlikumiem. Valsts politika cīņai ar korupciju ir jāizprot ikvienai amatpersonai jebkurā nozarē un ir jāpiedalās tās īstenošanā. Tomēr tas ir grūti izdarāms, ja varas virsotnē esošās amatpersonas ar savu piemēru rāda pretējo.

Lai mazinātu korupciju ir jāsamazina tās ietekme politiskajās vēlēšanās. Caurspīdīgums pirmsvēlēšanu kampaņas finansēšanā, palīdzētu novērst tālāku ietekmi uz ievēlētajiem politiķiem, nepieņemt lēmumus korupcijas ietekmē.

Proporcioniāli iedzīvotāju skaita samazinājumam valstī, samazināt deputātu skaitu Saeimā. Līdz ar to deputātu darbība kļūtu pārskatāmāka, to būtu vieglāk kontrolēt.

Būtiska ir tiesībsargājošo iestāžu darba pilnveidošana. Plašsaziņas līdzekļos izskanējušī informācija liecina par tādām aktuālām problēmām, kā neaizpildītās vakances, nepietiekama darbinieku profesionālā kvalifikācija, valsts iestāžu darbinieku negodprātīga rīcība.

Lai mazinātu korupciju valstī un uzlabotu valsts iestāžu darbību, būtu nepieciešamas sekojošas darbības:

- Palielināt atalgojumu, pirmkārt, zemāk atalgotajiem tiesībsargājošo iestāžu darbiniekiem, kuru amati tieši satur korupcijas riskus- ceļu policija, cietuma uzraugi, muita. Šo amatpersonu atalgojumam būtu jābūt augstākam par tautsaimniecībā strādājošo algu.
- Tiesībsargājošo iestāžu darbinieki jāapgādā ar profesionālu materiāltechnisko nodrošinājumu, vienlaikus Valsts kontrolei veicot pastiprinātu uzraudzību tā iegādē, tādējādi izslēdzot korupcijas gadījumus.
- Mainīt kadru politiku valsts iestādēs. Palielinot atalgojumu, paaugstināt profesionālās prasības kandidātiem. Paredzēt karjeras izaugsmi atkarībā no nostrādāto gadu skaita, profesionālās kompetences, izglītības, tādējādi mazinot vadībai pietuvināto amatpersonu ielikšanu sev izdevīgos amatos.
- Profesionālu, kvalitatīvu apmācības programmu cīņai ar korupciju veidošanu un īstenošanu tiesībsargājošās iestādēs. Jābūt vienotai koncepcijai visā valstī, nav pieļaujami dažādi uzskati prokuratūras iestāžu un tiesu vidū.
- Pozitīvas ārvalstu prakses pārņemšana, nostiprinot to normatīvajos aktos. Proti, lai mazinātu policijas darbinieku riskus būt iesaistītiem interešu konfliktā un iespējamos koruptīvos darījumos, veikt grozījumus Valsts policijas noteikumos Nr.5 "Dienesta pienākumu izpildes organizācija un kontrole sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un satiksmes uzraudzības jomā". Minētajos noteikumos nepieciešams noteikt, ka patruļdienesta un satiksmes uzraudzības amatpersonām, kuras veic tiešu sabiedriskās kārtības un satiksmes uzraudzības funkciju, dienesta pienākumu pildīšanas laikā nedrīkst būt skaidras naudas līdzekļi vairāk kā 30,- (trīsdesmit) euro apmērā.

Izmantotā literatūra un avoti

1. *Krimināllikums* (17.06.1998.). LR likums ar groz. līdz 12.04.2019. *Latvijas Vēstnesis*, 08.07.1998., Nr.199/200; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs*, 1998, Nr.15.
2. *Operatīvās darbības likums* (16.12.1993.). LR likums ar groz. līdz 12.04.2019. *Latvijas Vēstnesis*, 30.12.1993., Nr.131; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs*, 1994, Nr.1.
3. *Par Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvenciju* (07.12.2000.). LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 20.12.2000., Nr.460/464; *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs*, 2001, Nr.3.

4. *Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā* (25.04.2002.). LR likums ar groz. līdz 12.04.2019. *Latvijas Vēstnesis*, 09.05.2002., Nr. 69.
5. Krastiņš, U. (2017). *Tieša nodoma tvērums krimināltiesībās*. Rīga: Tiesu namu aģentūra. 64 lpp.
6. Mežulis, D. (2003). *Korupcijas ierobežošanas krimināltiesiskie līdzekļi*. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 272 lpp.
7. Valsts policijas Zemgales reģiona pārvalde (2018). *Gada pārskats*.
8. Vidzemes tiesas apgabala prokuratūra (2018). *Gada pārskats*.

Summary

Bribery is one form of corruption. It is a socio-political problem that has a devastating effect on public administration and on the development of society. The subject of bribery is topical for all countries around the world. The corrupt nature of justice authorities contributes to the strengthening of organised crime.

The public danger of bribery is that it distorts existing legislation, namely that it makes sense that the law can be circumvented in order to obtain benefits, benefits or to avoid liability. By creating this opportunity for the brigades, in exchange for a bribe, the bribe facilitates a division of the rights and legitimate interests of other members of the public. This undermines constitutional rights and freedoms.

The aim of the work is to provide a concept of bribery, criminal and criminal characterization. To look at the problems and specificities of the bribery qualification by studying the current trends of the case-law.

Research methods have been used in the work - analysis and comparison of Latvian and foreign literature. Analysis of investigations and case-law. By making their generalisations and conclusions.

In order to reduce corruption, its influence in political elections must be reduced. Reduce the number of deputies in the Saeima in proportion to the reduction of the population. Improving the work of law enforcement authorities. The development and implementation of professional, high-quality training programmes to combat corruption, not only in law enforcement institutions but also in higher education. Taking over positive foreign practices by enshrining them in regulatory enactments. implementation of professional, high-quality training programmes to combat corruption, not only in law enforcement institutions but also in higher education. Taking over positive foreign practices by enshrining them in regulatory enactments.